

Šikana a škola – úvod



Pavλίna Janošová,
Psychologický ústav AV ČR, v.v.i.
janosova@praha.psu.cas.cz

Metodici školní prevence Ped F UK, Praha, jaro, 2020

Prezentace vznikla s podporou GA15-00682S

V rámci výzkumného projektu

„Obrana obětí šikany: Longitudinální role individuálních a skupinových faktorů“

Co je šikana?

- Šikana je typem **(1) AGRESE**. Agrese je chování, jehož cílem je ublížit druhému

(nebo je aktér schopen si uvědomit, že jeho chování může být po oběť ubližující)

- Šikana se vyznačuje dalšími 2 znaky:

(2) OPAKOVANOSTÍ

(3) NEROVNOVÁHOU SIL = pro napadeného je obtížné se účinně bránit

Jak bývají žáci šikanováni?

Obvykle více způsoby současně.

Nejčastější způsoby:

- **nadávání, nepříjemné přezdívky, zesměšňování/ponižování** (uvádí cca 3/4 obětí)
- **pomluvy, lži, intriky** (uvádí více než 1/3 obětí)
- **vyčleňování, ignorování** (uvádí necelá 1/3 obětí)
- **mlácení, kopání, vyhrožování fyzickým násilím** (uvádí necelá 1/3 obětí)
- **poškozování či braní věcí, braní peněz** (uvádí necelých 10 % obětí)

Jak bývají děti šikanovány (2. stupeň ZŠ)?

Obvykle více způsoby současně.

Nejčastější způsoby:

- **nadávání, nepříjemné přezdívky, zesměšňování/ponižování**
- **pomluvy, lži, intriky**
- **vyčleňování, ignorování**
- **mlácení, kopání, vyhrožování fyzickým násilím**
- **poškozování či braní věcí, braní peněz**

Vyčleňování ze skupiny

Vyčleňování spolužáků ze společných činností

- ✓ Může i nemusí jít o přímou agresi. Často jen nepřímé, nenápadné projevy: **pomluvy**, **ignorování** (nepozvání na společné akce, neodpovídání na pozdrav, nekomunikace) či **odmítání přátelských nabídek** na společné aktivity.
- ✓ Na začátku dospívání je vyčleňování účinný způsob jak ublížit (kamarádství s vrstevníky – základní potřeba dospívajících) - **úzkost z vyčlenění** (ztráta smyslu, bezmoc, nízká sebeúcta, stud, deprese)
- ✓ „**The danger/ratio effect**“ - snaha co nejvíc ublížit, ale s minimálním rizikem kázeňského postihu

... JE TO ŠIKANA, NEBO NENÍ? LZE TAKOVÉ CHOVÁNÍ VYŠETŘOVAT?
... TRESTAT?

Kolik % žáků se stává terčem šikany?

- Každé čtvrtletí se terčem šikany stává průměrně **každý 10. žák**, a to **2-3x měsíčně či častěji**. Jde cca o **10 % dětí** (Evropský průměr je **12-20 %**)
- Důležitá je závažnost šikany, nejen celková čísla. **Ve třídách, kde je méně obětí, bývá šikana často závažnější – agresoři se víc zaměřují na jedno či dvě děti - a hůře rozpoznatelná**, protože jde často o ty nejodmítanější děti, které nemají důvěru ani zastání (často ani u učitelů).
- Učitelé vědí cca o 50 % incidentů

Odpovědnost školy

- Škola je ze zákona povinna **zajistit všem žákům bezpečí a podmínky pro zdravý vývoj.**
 - *kdokoli může podat stížnost na neřešení šikany na Českou školní inspekci (ČŠI)*

Mýty o šikaně

1) Šikanují hlavně kluci.

- Kluci převažují jen ve fyzické šikaně. Ve vztahové zase převažují dívky.

2) Fyzická šikana je závažnější než verbální (např. nadávání) **či vztahová** (např. vyčleňování).

- Všechny typy šikany mohou stejně bolet a mít devastující následky.
- Množství facek si nepamatujeme, ale nadávky a posměšky se nám někdy vrací i po letech (desetiletích).

Mýty o šikaně

4) Pokud je žák oblíbený, znamená to, že se k druhým chová dobře.

- Většina dětí, které šikanují druhé, jsou tzv. „úspěšní“ agresoři, tj. děti, které mají dobré postavení mezi druhými, dokáží se dobře pohybovat ve vztazích a „chytře“ útočit, aby dosáhli svých cílů, aniž by ztratili oblibu. Jejich agrese není moc vidět.
- To, že je někdo „v kolektivu oblíben“ **neznamena, že nemůže být agresivní.**

(POZOR: české dotazníky na šikanu nerozlišují oblibu a prosocialitu)

Prevence a monitoring: 2 typy škol

Školy, které se točí v začarovaném kruhu

- Řeší problémy, až když nastanou.
- Situaci nemonitorují.
- Prevence probíhá jen v některých třídách.

Školy, které efektivně čelí šikaně

- **Předcházejí** šikaně (třídnické hod., školní řád, preventivní školní opatření – minimální plán šikany,...)
- Situaci průběžně **monitorují**.
- Prevence probíhá na úrovni **celé školy**.
- **Všichni pracovníci ve škole jsou o šikaně informovaní** (i školník a bufetářka)

Řešení šikany – mapování a plánování

2 typy škol

Školy, které se točí v začarovaném kruhu

- Situaci řeší ve třídě před všemi či v kabinetu v konfrontaci agresora a oběti.
- Komunikují se všemi žáky i rodiči stejně: vyjednávají.
- V případě žáků, kteří šikanují a současně jsou šikanováni, často reagují jen na jednu polovinu problému.

Školy, které **efektivně** čelí šikaně

- Situaci **zmapují** pozorováním a **INDIVIDUÁLNÍMI rozhovory** se žáky/rodiči/kolegy (zvláště s každým).
- **Třídní učitel, metodik a výchovný poradce naplánují kroky k řešení** ve spolupráci s **vedením školy** (školní porad.prac). Provádějí **zápisy**.
- Šikanované děti a jejich rodiče především **PODPORUJÍ** (případně je povzbuzují k vyhledání další pomoci), konzultují s nimi plánované kroky.
- Po šikanujících žácích a jejich rodičích především **POŽADUJÍ NÁPRAVU**. Scházejí se příp. opakovaně.
- Neváhají včas přizvat externí instituce.

Co se třídou po intervenci?

2 typy škol

Školy, které se točí v začarovaném kruhu

- Obvykle nedělají žádné další kroky.

Školy, které efektivně čelí šikaně

- **PRŮBĚŽNĚ SLEDUJÍ** úspěšnost intervence a další vývoj.
- S kolektivem dál **PRACUJÍ** (v třídnických hod. na výletech), aby podpořili bezpečí - dodržování pravidel a dobré vztahy - vstřícnost/přátelství.

Škola by měla mít navázané osobní kontakty na kvalitní pracovníky, se kterými již má dobrou zkušenost

(aby si pracovníci nepředávali případy jak housku na krámě a byla možná promptní a adresná spolupráce):

- *OSPOD (Obecní úřady s rozšířenou působností)*
- *Pracovníci neziskových zařízení (místní kluby a zařízení pro mladistvé, organizace poskytující prevenci apod.)*
- *Psychologové (zejm. v PPP, v nichž má škola „svého“ psychologa, dále SPC a další pracoviště)*
- *Pracovníci střediska výchovné péče (SVP – stojí o spolupráci s učiteli)*
- *Policisté (odbor pro mladistvé, případně státní zastupitelé z OSZ)*
- *Pediatři (omluvenky), kliničtí psychologové, psychoterapeuti*
- *Psychiatři s dětskou klientelou (kteří „nepráškuje“ automaticky)*